הרב רפאל אויערבך

קידוש בשבת בבתי־ילדים

שאלה:

האם מותר לתורנית בבית ילדים בשבת בבוקר, לקדש עבור הילדים מבלי שתאכל, ועם גמר התורנות — לאכול בחדר האוכל?

תשובה:

א. אין קידוש אלא במקום סעודה[1], דכתיב: "וקראת לשבת ענג" — במקום עונג, שהוא הסעודה, שם תהא הקריאה של קידוש[2]. ולכן חייבים לאכול מיד[3] לאחר הקידוש, כזית פת או מזונות[4], ובשעת הדחק יוצאים ידי חובת "קידוש במקום סעודה" בשתיית רביעית יין[5]. אין יוצאים ידי חובה באכילת פירות או בשתיית משקה ושכר.[6]

אם קידש ולא סעד — אף ידי קידוש לא יצא.[7]

ב. אין לעקור ממקום למקום בשעת הסעודה[8], אלא אם כן היתה דעתו בעת שבירך "המוציא" לעבור למקום אחר "דאז חשיבי שניהם מקומו ומותר אף לכתחילה, ואפילו מבית לבית מהני מחשבתו לדעה זו...".[9]

ג. יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם, ככל דבר חוב שמוציא אדם את חברו ידי חובתו[10], ודין זה אמור אף בקידוש של שחרית[11]. אין חילוק בין

1 שו"ע או"ח סי' רע"ג ס"א.
2 מ"ב ס"ק א' בשם הרשב"ם.
3 שם במ"ב ס"ק י"ב.
4 שו"ע ס"ה ובמ"ב ס"ק כ"א וס"ק כ"ה.
5 שם בשו"ע ובמ"ב סוס"ק כ"ה. ועי' בס"ק כ"ז ובשעה"צ ס"ק כ"ט, דיש הבדל בין קידוש של ליל שבת לקידוש של שחרית.
6 מ"ב ס"ק כ"ה.
7 שו"ע ורמ"א סעיף ג' ובמ"ב ס"ק י"א.
8 שו"ע או"ח סי' קע"ח סעיפים א–ב ובמ"ב שם.
9 לשון המ"ב בס"ק ל"ג. וכ"ז הוא לשיטת הרמ"א שם שהמשנה מקומו אינו חייב לברך על מה שאכל, אבל לא לדעת מרן המחבר.
10 סי' רע"ג ד' ובמ"ב ס"ק י"ח. ולאפוקי ברכות הנהנין שאינו יכול להוציא את חברו י"ח אם אינו נהנה בעצמו, וכמבואר בשו"ע סי' קס"ז סי"ט וסעיף כ'.
11 רמ"א ומ"ב ס"ק י"ט.

המוציא גדולים ידי חובתם למוציא קטנים ידי חובתם, ומותר לקדש אף עבור קטנים כדי לחנכם במצוות, אע"פ שאינו אוכל עמהם.[12]

ולכן:

א) מותר לקדש עבור הילדים בגן, אף אם המקדשת אינה אוכלת עמהם כלום. עם סיום התורנות ובואה לחדר־אוכל — תקדש ותאכל סעודתה.

ב) אם המקדשת בגן אוכלת עוגה ומזונות (בשיעור "כזית" — כ־28 גרם) לאחר הקידוש, תברך בגמר האכילה ברכת "על המחיה", ובבואה לחדר אוכל — תטול ידיה לסעודתה, ללא קידוש נוסף.

ג) אם המקדשת בגן נוטלת ידיה לאחר הקידוש ואוכלת עם הילדים פת — תכוון בעת ברכת "המוציא" להמשיך סעודתה בחדר אוכל, ואזי רשאית לאכול בחד"א ללא קידוש וללא נטילת ידים (ובתנאי שלא יעברו 72 דקות מתום אכילתה בגן לאכילתה בחד"א). ומכיון שיש פוסקים המתנגדים לדין זה[13] וסוברים שאין לעשות זאת אלא לדבר מצוה, ראוי לנהוג לכתחילה כמבואר בסעיפים א' וב', כדי לצאת ידי כל השיטות.

וכאן המקום להעיר: כתב המחבר בשו"ע[14], וז"ל: מקדש על כוס מלא יין... ואומר "ויכלו" מעומד וכו'. והוסיף הרמ"א וז"ל: ויכול לעמוד בשעת הקידוש, ויותר טוב לישב וכו'. וכתב על כך המ"ב בס"ק מ"ו דבכה"ג מקרי טפי קידוש במקום סעודה, כיון שיושב במקום סעודתו בעת הקידוש, וכן הסכים בבאור הגר"א, ומטעם אחר — דכיון שאחד פוטר חברו בעינן קביעות שיקבעו יחד, ובישיבה מקרי קביעות וכנ"ל בסי' קס"ז. ולפי דבריו גם השומעים צריכין לישב, וטוב ליזהר בזה לכתחילה, ויש לומר, דגם דעתו הוא רק לכתחילה. ועכ"פ צריך ליזהר שיקבעו השומעים עצמן יחד בעת הקידוש כדי לצאת, ולא שיהיו מפוזרים ומפורדים והולכים אחד הנה ואחד הנה — דזה לא מקרי קביעות כלל. עכ"ל.

ולכן: ראוי שהתורניות בבתי ילדים בשבת בבוקר, תשבנה עם כל הילדים בעת הקידוש כדי להוציאם ידי חובה. דאף דכתב המ"ב דהישיבה היא רק לכתחילה, מ"מ כיון שעצתו — שכולם יעמדו ולא יתפזרו, קשה לביצוע אצל ילדים, ראוי לחנכם לישב בעת הקידוש, דזה מיקרי קביעות לדעת הכל ויוצאים ידי חובתם בהידור.

12 מ"ב ס"ק ט"ז. וכל זה אם אינם יודעים לקדש בעצמם, אבל אם יודעים — תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים המובאת במ"ב ס"ק כ'.

13 עי' ב"מסגרת השולחן" על קצור שו"ע שסיכם דעות הפוסקים. ובפרט לבני עדות המזרח, הנוהגים עפ"י מרן המחבר בדין העובר ממקום למקום, ראוי לנהוג כמבואר בסעיפים א' וב'.

14 או"ח סי' רע"א ס"י.